

Από τότε που ο Κωνσταντίνος κατέλαβε την εξουσία το 324 μέχρι την επανάσταση του Φωκά το 602, κανένας αυτοκράτορας της Ανατολής δεν ανατράπηκε από τις ένοπλες δυνάμεις της αυτοκρατορίας. Πρόκειται για περίοδο ανεπανάληπτης σταθερότητας, κατ' αντίθεση τόσο προς την προηγούμενη ρωμαϊκή εποχή όσο και προς τη μετέπειτα βυζαντινή περίοδο, όπου οι στρατιωτικές εξεγέρσεις είναι, και μάλιστα συχνά, η βασική αιτία αλλαγών στην εξουσία. Η διαίρεση της ύπατης διοίκησης σε πολλούς *magistri militum* συνδέεται αναμφίβολα με το γεγονός, αλλά οι απαρχές αυτής της σταθερότητας πρέπει να αναζητηθούν κυρίως στις συνθήκες υπό τις οποίες υπηρετούσαν οι στρατιωτικοί. Ο πρωτοβυζαντινός στρατός είναι ένα πολύ ανοιχτό σύστημα που ανταμείβει την αξία των ανδρών του. Ας δούμε τα ισχυρά και τα αδύναμα δομικά σημεία του.

{tab=Στρατολογία}

Ο νομομαθής Άρριος Μένανδρος μαρτυρεί ότι ο στρατός των Σεβήρων συνίστατο ως επί το πλείστον από εθελοντές. Ο *dilectus* ή *delectus*, η στρατολογία δηλαδή πολιτών, τυπική διαδικασία την εποχή της Δημοκρατίας και στα πρώτα χρόνια της Ηγεμονίας, δεν εφαρμόζεται πολύ αυτή την εποχή. Με τις απανωτές εισβολές όμως και τον πληθωρισμό, που σημαδεύουν το μεγαλύτερο τμήμα του 3ου αιώνα, η στρατιωτική υπηρεσία χάνει πολλά από τα θέλητρά της. Με ένα διορθωτικό μέτρο που ήταν πλέον αναγκαίο, από την εποχή της Τετραρχίας μέχρι τις αρχές της βασιλείας του Θεοδοσίου Α' (στην Ανατολή) οι άνδρες έχουν εν πολλοίς την υποχρέωση, ή και καταναγκάζονται, να υπηρετήσουν στον στρατό. Στη συνέχεια η θητεία ξαναγίνεται εθελοντική μέχρι το τέλος της Πρώιμης Βυζαντινής εποχής.

Η τάση για κληρονομική μεταβίβαση του επαγγέλματος εκδηλώνεται και στους στρατιωτικούς όπως και σε άλλες επαγγελματικές κατηγορίες. Την εποχή των Σεβήρων, μέχρι και οι μισοί λεγεωνάριοι είχαν γεννηθεί στα στρατόπεδα. Αυτή η εκ των πραγμάτων κληρονομικότητα γίνεται νόμιμη υποχρέωση κατά την εποχή των τετραρχών. Οι γιοι των στρατιωτών ή των βετεράνων καλούνται περιοδικά στα όπλα, όπως ο 'γιος Μαρτίνος της Τουρ που ο πατέρας του τον παρουσιάζει για να υπηρετήσει σε ηλικία μόλις 15 ετών. Η αυστηρή εφαρμογή του νόμου παρέχει πολλούς άνδρες στον στρατό του 4ου αιώνα. Εξηγεί αναμφίβολα πώς διπλασιάστηκαν οι μονάδες κατά τα έτη 350-390, φαινόμενο που κίνησε για καιρό την περιέργεια των ερευνητών. Η μονάδα των "νεωτέρων" (π.χ. *Batavi juniores*) ανήκει πάντα στην ίδια στρατιωτική κατηγορία με τη μητρική μονάδα (*Batavi seniores*), έστω και αν αποστέλλεται σε άλλο τμήμα της αυτοκρατορίας. Η δημιουργία αυτών των μονάδων επέτρεπε κανονικά στους γόνους των καλύτερων στρατιωτών του αυτοκρατορικού στρατού να διατηρούν τη θέση που είχαν αποκτήσει οι πατέρες τους.

Υπάρχουν νόμοι που κάνουν λόγο για τους γιους των παλαιμάχων που αποφεύγουν να καταταγούν. Ο Γρηγόριος Ναζιανζηνός απευθύνεται σε έναν *magister militum* ζητώντας του να απαλλάξει από τη στρατιωτική υπηρεσία τον γιο ενός στρατιώτη που έγινε κληρικός. Αυτά τα σημάδια καταναγκασμού εξαφανίζονται στην Ανατολή μετά τη βασιλεία του Θεοδοσίου Α'. Η ίδια η αρχή της στρατολογίας ωστόσο δεν εξαφανίζεται, αλλά μετατρέπεται σε προνόμιο: οι στρατιωτικές καταβολές δείχνουν ότι ο νεοσύλλεκτος είναι ελεύθερος από κληρονομικούς περιορισμούς που βαρύνουν άλλες κοινωνικές κατηγορίες. Οι πάπυροι του 5ου και του 6ου αιώνα δείχνουν πως οι φρουρές και οι "κινητές" μονάδες που γίνονται μόνιμες στρατολογούν πολύ συχνά γιους στρατιωτών.

Κατά τους μεγάλους πολέμους του τέλους του 2ου και των αρχών του 3ου αιώνα, ένα ποσοστό νεοσύλλεκτων έπρεπε να το στρατολογούν και να το εξοπλίζουν οι πόλεις. Αν πιστέψουμε τον Λακτάντιο, το μερίδιο της στρατολόγησης που πρέπει να επωμισθούν οι επαρχίες γίνεται ακόμη μεγαλύτερο επί Διοκλητιανού. Οι πάπυροι από τα τρία πρώτα τέταρτα του 4ου αιώνα δείχνουν ότι αυτή η διαδικασία εφαρμόζεται με ακανόνιστο τρόπο ανάλογα με τις επείγουσες στρατιωτικές ανάγκες. Οι δημοτικές αρχές, που δεν έχουν τη δύναμη να εξαναγκάσουν, προσπαθούν να προσελκύσουν τους εθελοντές, στους οποίους χορηγούν τη στολή και επίδομα για τον οπλισμό. Οι αυξανόμενες όμως ανάγκες σε άνδρες κατά την εποχή της μεγάλης ανάπτυξης του κινητού στρατού ωθούν σε προσπάθειες να αυξηθεί η αποδοτικότητα του συστήματος, και στη συνέχεια καταλήγουν στη ριζική μεταρρύθμιση του. Ένας νόμος του Βάλεντος αναγγέλλει για πρώτη φορά το 370 την αρχή της κατ' έτος στρατολόγησης, η οποία μπορεί να εξαγοραστεί με εισφορά σε χρυσό, ισοδύναμη των ποσών που θα εισέπρατταν οι νεοσύλλεκτοι. Το 375, όλοι οι κάτοχοι έγγειας ιδιοκτησίας, συμπεριλαμβανομένων των συγκλητικών, ανακατανέμονται σε περιφέρειες συγκεκριμένης έκτασης, οι οποίες οφείλουν να παρέχουν ορισμένο αριθμό στρατιωτών η καθεμία. Τέλος, αν ο νόμος του 370 περιγράφει τη διαδικασία στρατολόγησης ως αυθόρμητη εκδήλωση εθελοντών, ο νόμος του 375 επιτρέπει στους ιδιοκτήτες της περιφέρειας να επιλέγουν τους στρατεύσιμους μεταξύ των αγροτών που είναι εγκατεστημένοι στη γη τους.

Το τελευταίο αυτό μέτρο, δυτικής έμπνευσης, γρήγορα θα αποδειχθεί πως δεν ανταποκρίνεται στην κοινωνική πραγματικότητα της Ανατολικής Αυτοκρατορίας. Οι σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στον κύριο και τον κολωνό, που αναπτύσσονται στη Δύση, δεν έχουν το αντίστοιχο τους στην Ανατολή, όπου ο αγρότης είναι συχνά ιδιοκτήτης της γης του ή ελεύθερος ενοικιαστής γαιών άλλων γαιοκτημόνων. Η διάταξη του Βάλεντος προκαλεί κρίση, που μπορεί κανείς να την παρακολουθήσει λεπτομερώς με βάση τα άφθονα τεκμήρια που διασώθηκαν. Οι δρόμοι της διοίκησης του Πόντου, που οδηγούν στο περσικό μέτωπο, είναι γεμάτοι λιποτάκτες κατά το τέλος της δεκαετίας του 370. Δρακόντειοι νόμοι εκδίδονται εναντίον τους και εναντίον όσων τους φιλοξενούν, αλλά και εναντίον των στρατεύσιμων που κόβουν τον αντίχειρα τους για να μην καταταγούν. Η κρίση που αφορά τη στρατολόγηση δεν είναι άσχετη με την πανωλεθρία στην Αδριανούπολη, τον Αύγουστο

του 378: από τότε ο Θεοδόσιος Α' αρχίζει να εφαρμόζει αυστηρά την αναγκαστική κατάταξη στον στρατό, ενώ στη συνέχεια ανατρέπει τελείως το σύστημα, επωφελούμενος παραδόξως από τις διατάξεις των νόμων του 370 και του 375.

Καθιστώντας τη στρατολογία ετήσια και βασίζοντας την σε μια ιδιαίτερη φορολόγηση της έγγειας ιδιοκτησίας, οι νόμοι του Βάλεντος έθεσαν πράγματι τη βάση για τον μετασχηματισμό της παροχής στρατευσίμων σε φορολογική εισφορά, που ισοδυναμούσε προς τα έξοδα τα οποία θα κάλυπταν τα μέλη της περιφέρειας αν παρείχαν στρατεύσιμους. Ο Βάλης υπήρξε ο πρώτος που έκανε προσπάθεια προς αυτή την κατεύθυνση το 377, όταν, με τη συρροή των Γότθων προσφύγων που είχαν διαβεί τον Δούναβη, είχε στη διάθεση του άφθονους και εκλεκτούς νεοσύλλεκτους: απαίτησε τότε να λάβει από τις επαρχίες χρυσό αντί για στρατεύσιμους και τον χρυσό αυτό τον χρησιμοποίησε για να στρατολογήσει Γότθους. Η εξέγερση των Γότθων που προκλήθηκε από τις καταχρήσεις εις βάρος τους εκ μέρους αυτοκρατορικών αξιωματούχων σύντομα τερμάτισε αυτό το πείραμα. Το συνέχισε όμως ο Θεοδόσιος Α', μόλις κατάφερε να αποκαταστήσει την ασφάλεια και την ειρήνη. Εξαργυρώνοντας την υποχρέωση παροχής στρατευσίμων με έναν ετήσιο φόρο σε χρυσό (το *τιρωνικόν χρυσίον* ή *χρυσός τιρώνων*: aurum tironicum), η αυτοκρατορική κυβέρνηση απέκτησε τα μέσα για να στρατολογήει και να εξοπλίζει εθελοντές κάθε προέλευσης. Αυτή η μεταρρύθμιση περιορίστηκε στην ανατολική αυτοκρατορία, που διέθετε σαφώς μεγαλύτερο φορολογίσιμο δυναμικό. Στη Δύση, αντίθετα, η στρατολόγηση κληρωτών παρέμεινε σε ισχύ, πάντοτε σποραδική και ελάχιστα αποτελεσματική, διότι οι κάτοχοι έγγειας ιδιοκτησίας δεν έστελναν στον στρατό το άξιο εργατικό δυναμικό τους.

{tab=Εξοπλισμός, Συντήρηση, Μισθοδοσία}

Εφόδια και μισθός είναι σαφώς πράγματα διακριτά κατά τον 1ο και 2ο αιώνα. Ο στρατιώτης πληρώνεται τον μισθό του σε χρήμα, αφού του αφαιρεθούν τα ποσά για τη στολή του, τα όπλα και το άλογο του (αν πρόκειται για ιππέα) καθώς και για τα εδώδιμα προϊόντα που του παρέχει η επιμελητεία τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και κατά τις εκστρατείες. Αυτό το καθεστώς καταρρέει κατά τον 3ο αιώνα, επειδή πολλαπλασιάζονται οι εκστρατείες αλλά και επειδή υποτιμάται το αργυρό νόμισμα. Ο ετήσιος μισθός (stipendium) εξαφανίζεται στις αρχές του 4ου αιώνα, καθώς τον απορροφά ο πληθωρισμός. Στο μεταξύ, ήδη από την εποχή της τετραρχίας, εγκαθίσταται ένα σύστημα αμοιβών που βασίζεται αφενός στα donativa, δώρα σε νόμισμα που μοιράζει ο αυτοκράτορας με την ευκαιρία της ανάρρησης του στον θρόνο, επετείων ή άλλων εορταστικών εκδηλώσεων, και αφετέρου στη διανομή βασικών τροφίμων, κυρίως σίτου, λαδιού, κρέατος/λαρδιού και κρασιού, που αποτελούν την αννώνα.

Η αννώνα, που αρχικά αποτελούσε έκτακτη εις είδος εισφορά, ενσωματώνεται στο τακτικό φορολογικό σύστημα: οι φορολογούμενοι φορολογούνται πλέον σε προϊόντα της αννώνας. Η ίδια αρχή εφαρμόζεται και στην ταγή για τα άλογα (*capitum*), στα ενδύματα (*vestis*) και σε άλλα εφόδια προοριζόμενα για τον στρατό. Για τη συγκέντρωση των προϊόντων της αννώνας υπεύθυνες είναι οι δημοτικές αρχές (*curiales*) που αναλαμβάνουν να συλλέγουν τον φόρο από τα χωριά που βρίσκονται στην επικράτεια της πόλης τους. Βαρύ το καθήκον, και δυνάμει καταστροφικό οικονομικά, να είναι κανείς υπεύθυνος για τη μεταφορά αλλοιωσίμων προϊόντων. Μια περίτεχνη κατανομή των ρόλων εφαρμόζεται τότε ανάμεσα σε αυτούς που παραλαμβάνουν ξεχωριστά κάθε προϊόν, σε αυτούς που το μεταφέρουν στην αποθήκη και σε αυτούς που το διοχετεύουν από τις αποθήκες προς τις στρατιωτικές μονάδες. Εξάλλου, οι λεπτομερείς έλεγχοι σκοπό έχουν να εμποδίσουν τις καταχρήσεις εκ μέρους της στρατιωτικής επιμελητείας σε βάρος των *curiales*-προμηθευτών αλλά και στο επίπεδο της διανομής των μερίδων στους στρατιώτες.

Το εν λόγω σύστημα, που είναι δύσκολο να το διαχειριστεί κανείς, αρχίζει να εξελίσσεται, μετά τις νομισματικές και φορολογικές μεταρρυθμίσεις του 368-370, προς το σύστημα της *adaeratio*, του εξαργυρισμού, όπου αντί για παροχές σε είδος καταβάλλεται το αντίτιμο τους σε χρυσό. Κατά τη μετάβαση αυτή, ανάμεσα στους προμηθευτές και τους δικαιούχους της αννώνας ξεσπούν συγκρούσεις ως προς την έκταση και τους τρόπους του εξαργυρισμού, και οι νόμοι του *Θεοδοσιανού Κώδικα* απηχούν ευρέως το γεγονός. Οι παραγωγοί προτιμούσαν βέβαια να παραδίδουν τα προϊόντα τους, όσο δεν επιβαρύνονταν με τα έξοδα μεταφοράς, ενώ οι στρατιωτικοί ήταν μάλλον υπέρ της καταβολής σε χρήμα, που τους έδινε το ελεύθερο να διαλέγουν οι ίδιοι τους προμηθευτές τους. Είναι έτσι σαφές ότι το βάρος για τη διαχείριση των παροχών της αννώνας, που επωμίζονταν κυρίως οι *curiales*, ήταν τόσο μεγάλο, που συνέβαλε στην παρακμή αυτού του κοινωνικού στρώματος. Έστω και αν οι λεπτομέρειες της μετάβασης δεν είναι πάντα σαφείς, χωρίς έκπληξη διαπιστώνουμε ότι το αργότερο από τα μέσα του 5ου αιώνα οι αννώνες λαμβάνονται, και άρα διανέμονται στους στρατιώτες, σε χρήμα και όχι σε είδος.

Οι μισθοί των στρατιωτών συνεχίζουν ωστόσο να εκφράζονται σε αννώνες κατά τη διάρκεια του 5ου και του 6ου αιώνα. Αυτό όχι μόνον μαρτυρεί τον συντηρητισμό του φορολογικού συστήματος αλλά ενέχει και κάποια λειτουργική λογική, αφού το μέτρο για τον εξαργυρισμό δεν είναι ούτε καθορισμένο ούτε ομοιόμορφο, αλλά αντίθετα ποικίλλει ανάλογα με τις περιοχές και λαμβάνει υπόψη του τις τιμές της αγοράς. Η αννώνα αποτελεί έτσι ένα μέσο πληρωμής ελαστικό και προσαρμοσμένο στις διακυμάνσεις των τιμών. Εγγυάται ότι οι στρατιωτικοί του ίδιου βαθμού που επισταθμεύουν στα διάφορα μέρη της αυτοκρατορίας έχουν ίση αγοραστική δύναμη, κάπως σαν το "καλάθι" βασικών αγαθών και υπηρεσιών όπως το υπολογίζουν σήμερα οι οικονομολόγοι. Ένας απλός στρατιώτης λαμβάνει μία αννώνα, οι βαθμοφόροι από 1,5 έως και 8 μονάδες, ενώ οι δούκες μπορεί να λαμβάνουν πενήντα.

Το σύστημα της ανώνυμης ταιριάζει καλύτερα σε μια επισταθμεύουσα μονάδα παρά στις ανάγκες του στρατού εκστρατείας. Για να ικανοποιήσει αυτές τις ανάγκες, το κράτος καταφεύγει στην επίταξη (*coemptio/synωνή*) προϊόντων των οποίων η αξία αφαιρείται από τον φόρο που καταβάλλει ο παραγωγός. Αυτές οι αναγκαστικές αγορές και ο συνυπολογισμός τους στη φορολογία δίνουν λαβή για παράπονα, όπως και η στέγαση των στρατιωτών σε ιδιώτες (*μιτάτον*), όταν οι στρατοί επισταθμεύουν σε μια πόλη. Μολονότι ο νομοθέτης υπόσχεται δίκαιη τιμή για τα προϊόντα που επιτάσσονται και περιορίζει τις υπηρεσίες που οφείλει στον στρατιώτη αυτός που τον φιλοξενεί, οι τριβές εξακολουθούν. Πλην των εκτάκτων περιπτώσεων εκστρατειών που έχουν σχεδιαστεί από πριν και υποστηρίζονται από τον στόλο, όπως η εκστρατεία του Βελισάριου στην Αφρική, η στρατιωτική επιμελητεία σπάνια έχει τον χρόνο να προετοιμάσει τον επισιτισμό και κυρίως τα μέσα για τη μεταφορά του. Είτε βρίσκεται στο έδαφος της αυτοκρατορίας είτε σε εχθρική χώρα, ο στρατιώτης που εκστρατεύει ζει κατά βάση με ό,τι του στέλνει η πατρίδα.

Η έννοια της ανώνυμης εξαφανίζεται καθώς διαλύονται οι επισταθμεύουσες φρουρές περί τα τέλη του 6ου αιώνα. Τότε γίνεται λόγος για τη *ρόγα* ♦ όρο δανεισμένο από τα λατινικά, που σημαίνει τον μισθό. Τα δεδομένα είναι ωστόσο ελλιπή για να μπορέσουμε να προσδιορίσουμε ποιο ήταν το μερίδιο των πληρωμών σε νόμισμα και ποιο το μερίδιο των παροχών σε είδος στους μισθούς που ελάμβαναν οι στρατιωτικοί επί Μαυρικίου, Φωκά και Ηρακλείου. Η απόφαση του Μαυρικίου να παρέχει στους στρατιώτες όπλα και στολές και όχι χρυσό για να τα αγοράζουν οι ίδιοι προκαλεί ανταρσία το 594. Το μερίδιο της καταβολής σε χρήμα παραμένει βέβαια σημαντικό: έτσι ο Ηράκλειος είναι αναγκασμένος να "δανειστεί" και να χυτεύσει τα αργυρά σκεύη των εκκλησιών προκειμένου να κόψει νομίσματα για να στρατολογήσει και να πληρώσει τους στρατιώτες. Πρέπει όμως να σημειωθεί επίσης ότι ο όρος *synωνή* δηλώνει κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο όχι πια την επίταξη προϊόντων για τις ανάγκες του στρατού αλλά έναν έγγειο φόρο. Αυτό προκύπτει κατά πάσα πιθανότητα από τη μαζική καταφυγή στη *synωνή* κατά τον 7ο αιώνα, οπότε αυτή η προκαταβολή φόρου ταυτίζεται με τον φόρο τον ίδιο.

{tab=Εξέλιξη της σταδιοδρομίας και αποστράτευση}

Κάθε στρατιώτης, όταν κατατάσσεται, θέλει να πιστεύει ότι έχει στην παλάσκα του και τη ράβδο του στρατάρχη. Αυτή η ελπίδα ήταν ασφαλώς πιο βάσιμη για έναν στρατιώτη της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας παρά για έναν στρατιώτη στα χρόνια της Ηγεμονίας, που τον διοικούσαν αξιωματικοί από τη συγκλητική τάξη ή την τάξη των ιππέων, ή για τον στρατιώτη της μεσοβυζαντινής περιόδου, όταν κυριαρχούσαν οι μεγάλες οικογένειες γαιοκτημόνων. Μετά τους τετράρχες, που ήταν όλοι ταπεινής καταγωγής, μπορούμε να αναφέρουμε τον Ιοβιανό και τον Βάλεντα, νεαρούς της μεσαιας τάξης οι οποίοι

κατατάχθηκαν ως *protectores domestici*, αλλά και τον Μαρκιανό, γιο στρατιώτη, και τον Ιουστίνο Α', γιο αγρότη, που ξεκινούν από απλοί στρατιώτες. Ο Λέων Α' είναι μεσαίος αξιωματικός όταν καλείται να αναλάβει την εξουσία, ενώ ο Φωκάς απλός εκατόνταρχος (*centurion*) όταν ξεκινάει την επανάσταση εναντίον του Μαυρικού. Αυτό το άνοιγμα παρατηρείται σε όλα τα επίπεδα της στρατιωτικής διοίκησης και ο κατάλογος των ανώτερων αξιωματούχων που αναδείχθηκαν από τις τάξεις του στρατού θα ήταν μακρύς. Οι γιοι των ανώτερων διοικητών προάγονται βέβαια γρήγορα, αλλά δεν αποτελούν την πλειονότητα, ενώ αυτές οι οικογένειες των στρατιωτικών σπάνια διατηρούνται πέρα από δύο ή τρεις γενιές. Οι μέσοι αξιωματικοί της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας δεν συγκροτούν ποτέ κληρονομική αριστοκρατία. Παραγγέλλοντας να απεικονιστούν στους τοίχους κάποιου δημόσιου λουτρού τα στάδια της πορείας του από την τάξη του απλού στρατιώτη μέχρι την κορυφή της αυτοκρατορίας, ο Ιουστίνος Α' προσφέρει στον νεαρό φιλόδοξο στρατιώτη την καλύτερη εγγύηση για την κατ' αξίαν προαγωγή του.

Ωστόσο το φαινόμενο του στρατού "δύο ταχυτήτων" έχει αντίκτυπο και στις σταδιοδρομίες. Ένας νεαρός που κατατάσσεται μεταξύ 16 και 20 ετών στην αυτοκρατορική φρουρά ή σε μια επίλεκτη μονάδα του κινητού στρατού μπορεί να προσβλέπει σε λαμπρή σταδιοδρομία, αν αποδειχθεί άξιος στο παλάτι ή στις εκστρατείες. Κατά τους πολέμους του Ιουστινιανού, τις μεγαλύτερες ευκαιρίες για προαγωγή τις έχουν οι βουκελλάριοι που διακρίνονται στην υπηρεσία ενός στρατηγού. Στην αρχή όμως της κατ' αξίαν προαγωγής αντιτίθεται το κριτήριο της παλαιότητας που ισχύει κυρίως για τις επισταθμεύουσες μονάδες.

Το γεγονός ότι ένας βαθμοφόρος ή υπαξιωματικός κατ' αξίαν προάγεται πριν από παλαιότερους ομόβαθμους συναδέλφους του δημιουργεί οπωσδήποτε τριβές. Στις λεγεώνες το πρόβλημα λύνεται με τη μετάθεση των προαγώγιμων, ιδίως των εκατόνταρχων, από τη μια λεγεώνα στην άλλη. Αυτή η τακτική δεν μαρτυρείται πλέον μετά την εποχή της τετραρχίας. Κατά τον 4ο αιώνα ακόμη, ένας υπαξιωματικός με καλές συστάσεις μπορεί να επιτύχει ένα άλλο είδους προαγωγής: να αποσταλεί στην αυλή για "να λατρεύει τη βασιλική πορφύρα" και να προαχθεί στην τάξη του *protector*. Στη συνέχεια μπορεί να αποσπαστεί σε μια ανώτερη διοίκηση ή να τεθεί επικεφαλής βοηθητικής μονάδας. Αυτός ο τρόπος προαγωγής πέφτει σε αχρησία κατά τη διάρκεια του 5ου αιώνα. Στο μεταξύ, η νομοθεσία του 4ου αιώνα επαναλαμβάνει επίμονα μια απλή αρχή: κάθε στρατιώτης πρέπει να προάγεται κατά την τάξη της εγγραφής του στα μητρώα της μονάδας του και κάθε παραβίαση αυτής της τάξης μπορεί να δημιουργήσει υπόνοιες περί παράνομης εύνοιας (*suffragium*). Κάθε μονάδα, μεγάλη ή μικρή, γίνεται έτσι ένας κλειστός μικρόκοσμος εκτός του οποίου τα προνόμια που κατακτήθηκαν χάνονται.

Οι στρεβλές συνέπειες αυτής της διαδικασίας φαίνονται, κατά το τέλος του 5ου αιώνα, στο διάταγμα του αυτοκράτορα Αναστασίου που ρυθμίζει τις συνθήκες υπηρεσίας των φρουρών

της Κυρηναϊκής: "Όταν γίνεται επιθεώρηση, δεν θα αναζητηθούν ως αδύναμοι ή ανίκανοι οι πρώτοι κάθε μονάδας και κάθε στρατοπέδου, δηλαδή οι πέντε πρώτοι, αν οι στρατιώτες είναι εκατό, οι δέκα πρώτοι, αν είναι διακόσιοι, εφαρμόζοντας την ίδια διαδικασία σε περιπτώσεις μεγαλύτερου ή μικρότερου αριθμού ανδρών". Στα μέσα του 6ου αιώνα, ο Προκόπιος προσκομίζει περισσότερες λεπτομέρειες για τη λειτουργία του συστήματος.

"Σύμφωνα με τον νόμο, οι χορηγούμενοι μισθοί δεν ήταν εκ προοιμίου ίσοι για όλους, αλλά για τους νέους και νεοσύλλεκτους το εισόδημα ήταν μικρότερο, ενώ για όσους είχαν φτάσει μετά από προσπάθειες στο μέσον ήδη του μητρώου γινόταν μεγαλύτερο. Για όσους γέρασαν και όπου να 'ναι θα αποχωρήσουν από τον στρατό, ο μισθός είναι ακόμα μεγαλύτερος, ώστε και οι ίδιοι να έχουν στο εξής αρκετά για να ζήσουν ιδιωτεύοντας και, όταν πεθάνουν, να μπορούν να αφήσουν κάποια υλική παρηγοριά στους οικείους τους. Έτσι ο χρόνος, ανεβάζοντας σταδιακά τους φτωχότερους στρατιώτες στο επίπεδο εκείνων που πέθαναν ή που έχουν αποστρατευθεί, ρυθμίζει με βάση την παλαιότητα τους μισθούς που καταβάλλει στον καθένα το δημόσιο ταμείο". Με βάση όμως μια απόφαση του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, που ο Προκόπιος επικρίνει, "φρουρές από το Παλάτι αποστέλλονταν σε ολόκληρη τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία να ψάξουν δήθεν στα μητρώα εκείνους που ήταν οι λιγότερο κατάλληλοι για στρατιωτική υπηρεσία και είχαν το θράσος να τους αφαιρούν τη ζώνη [να τους αποστρατεύουν] είτε επειδή τους θεωρούσαν άχρηστους είτε επειδή τους θεωρούσαν γέρους", αφήνοντας τους παλαιούς στρατιώτες να ζητιανεύουν με δάκρυα και θρήνους την τροφή τους στην αγορά από τους πονόψυχους ανθρώπους.

Οι "πρώτοι" της φρουράς της Ελεφαντίνης, στο νότιο άκρο της Αιγύπτου, παρουσιάζονται σε έναν πάπυρο που χρονολογείται στο 578, ως "συντεχνία" (*κοινός*), κατά το πρότυπο των επαγγελματικών συντεχνιών των πολιτών, που δομούν την κοινωνική ζωή της αυτοκρατορίας. Στο εν λόγω κείμενο μαρτυρούν την, επικυρωμένη από το δούκα της Θηβαΐδας, εγγραφή στα μητρώα της μονάδας νεοσύλλεκτων καταγόμενων από την Ελεφαντίνη. Τους "πρώτους" των αιγυπτιακών φρουρών, και όχι τόσο τους διοικητές-τριβούνους τους, απειλεί ο Ιουστινιανός στο Έδικτο XIII (539) με αντίποινα, σε περίπτωση που οι στρατιώτες αποδειχθούν απειθαρχοί. Έχοντας σταδιοδρομήσει στη μονάδα, οι "πρώτοι" είναι πράγματι σε θέση να επηρεάσουν περισσότερο τους συναδέλφους τους από ό,τι οι τριβούνιοι που διορίζονται έξωθεν. Οι μονάδες λοιπόν που βρίσκονται εγκατεστημένες για δύο αιώνες στο ίδιο μέρος αποκτούν κάποια διαχειριστική αυτονομία και προνόμια για τους παλαιούς στην υπηρεσία στρατιώτες τους. Ωστόσο, η κοινωνική λογική αυτής της εξέλιξης δεν απαλύνει τις στρεβλές επιπτώσεις που έχει στη λειτουργία του στρατού. Το μοντέλο μονάδων που αυτοδικαίως διοικούν γέροντες απόμαχοι δεν μπορεί να μακροημερεύσει. Η εξαφάνιση, πριν από το τέλος του 6ου αιώνα, όλων σχεδόν των μονάδων που γνωρίζουμε από τη

Notitia

οφείλεται έτσι κατά μεγάλο μέρος στην ακαμψία των δομών τους.

Μαζί με αυτές τις μονάδες εξαφανίζεται και το πολύπλοκο βαθμολογικό σύστημα που ρύθμιζε την προαγωγή του στρατιώτη. Οι λεγεώνες της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας διατηρούσαν κάποια στοιχεία από την ιεραρχία της κλασικής λεγεώνας και τα καινούργια *auxilia* εφάρμοζαν ξεχωριστή νομενκλατούρα που χρονολογούνταν από το τέλος του 3ου αιώνα. Αυτά τα βαθμολογικά συστήματα δεν αφήνουν κανένα ίχνος κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο, και αυτό δεν είναι τυχαίο. Στους βουκελλάριους, που μας είναι γνωστοί από τους παπύρους, και στον νέο επίλεκτο στρατό του Μαυρικού η ιεραρχία είναι πιο απλή και πιο εύκαμπτη, ενώ οι διορισμοί σε θέσεις αξιωματικών καθορίζονται από τις ικανότητες και την πείρα του στρατιώτη.

Ένα άλλο στοιχείο κληρονομημένο από την εποχή της Ηγεμονίας, που εξαφανίζεται στην πρώιμη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, είναι ο θεσμός των βετεράνων. Ο Μέγας Κωνσταντίνος, όταν συγκεντρώνει υπό την εξουσία του όλα τα στρατεύματα της Τετραρχίας, ξαναδίνει περιεχόμενο στο καθεστώς του βετεράνου με πολλά νομοθετικά μέτρα και σημαντικές παροχές. Η διάρκεια υπηρεσίας, γύρω στα είκοσι πέντε χρόνια, και οι συνθήκες αποχώρησης ρυθμίζονται ανάλογα με την κατηγορία και λαμβάνοντας υπόψη την υγεία του στρατιώτη. Γαίες απαλλαγμένες από φόρους, σπόροι και βοηθήματα για την εγκατάσταση τους μοιράζονται στους παλαίμαχους που επιλέγουν τη γεωργία, ενώ όσοι εγκαθίστανται στις πόλεις έχουν επίσης φορολογικές ελαφρύνσεις. Αυτός ο μηχανισμός συνεχίζει να λειτουργεί κατά τη διάρκεια του 4ου αιώνα, έστω και αν λίγες είναι οι πληροφορίες για το κατά πόσον εφαρμόζοταν, αλλά τον 5ο αιώνα γρήγορα ξεθωριάζει. Η όλο και μεγαλύτερη ενσωμάτωση των στρατιωτών στον κοινωνικό ιστό των πόλεων και των χωριών, όπου επισταθμεύουν, διευκολύνει κάπως την επιστροφή στην ζωή του πολίτη. Εξάλλου, το καθεστώς του παλαίμαχου δεν συμβιβάζεται προφανώς με το σύστημα που περιγράφει ο Προκόπιος όπου η επέκταση της διάρκειας υπηρεσίας γίνεται, κατά κάποιο τρόπο, μια ασφάλεια γήρατος.

Ο πατρίκιος Μηνάς, ο συγγραφέας της πραγματείας *Περί της πολιτικής τέχνης*, στοχάζεται, στην αρχή της βασιλείας του Ιουστινιανού, πάνω στην υποχρέωση που έχει το κράτος απέναντι στους παλαιούς αγωνιστές. Απαιτεί φροντίδα και ανακούφιση για τους γέροντες, εκπαίδευση και συντήρηση με έξοδα του κράτους για τα παιδιά των στρατιωτών που έπεσαν στο πεδίο της τιμής, ενδεχομένως βοήθεια προς τους γονείς τους. Ένα μέτρο, που δεν χρονολογείται με ακρίβεια, επιτρέπει να κατατάσσεται, ανεξαρτήτως ηλικίας, στον στρατό ο πρωτότοκος γιος ενός στρατιώτη που έπεσε στο πεδίο της τιμής, ώστε με τις ανώνες που λαμβάνει το παιδί να τρέφεται η οικογένεια του εκλιπόντος. Το μέτρο αυτό το επικυρώνει και ο αυτοκράτορας Μαυρικός που νομοθετεί επίσης υπέρ των αναπήρων πολέμου. Πρόκειται όμως για συγκεκριμένα μέτρα που οφείλονται στην ευμένεια του αυτοκράτορα και που σχετίζονται με τη φιλάνθρωπία και όχι πλέον για καθορισμένο καθεστώς.

Οι συνθήκες υπηρεσίας

Συντάχθηκε απο τον/την Administrator

Παρασκευή, 19 Δεκέμβριος 2008 13:16 - Τελευταία Ενημέρωση Παρασκευή, 19 Δεκέμβριος 2008 13:33

{/tabs}